Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi
International Human Studies Journal

ISSN: 2146-8117 e-ISSN: 2148-6220 Sayı/ Volume: 10 Issue: 20 December / Aralık 2025

"Bülbül" Mazmunu Etrafında Üç Şiirin Karşılaştırması

A Comparative Study of Three Poems on the 'Nightingale' Conceit

Samet Hekimoğlu
Dr. , Orcid: 0009-0001-8367-4013, a.samedhekimoglu@gmail.com, Ordu Üniversitesi

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü -Article Type	Research Article/Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi – Date Received	12 September/ 8 Kasım 2025
Kabul Tarihi – Date Accepted	11 November / 11 Kasım 2025
Yayın Tarihi – Date Published	11 December / 11 Aralık 2025

***Atıf / Cite as*:** Hekimoğlu, S. (2025). "Bülbül" mazmunu etrafında üç şiirin karşılaştırması. Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi / Katre International Human Studies Journal, 10(20), 51–64. https://doi.org/10.53427/katre.1782771

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. https://dergipark.org.tr/tr/pub/katre/policy

Published by İstanbul İlim ve Kültür Vakfı / Istanbul Foundation for Science and Culture, İstanbul, Türkiye.

CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr) / This is an open access article under the CC BY-NC license (http:/creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

“Bülbül” Mazmunu Etrafında Üç Şiirin Karşılaştırması

Samet Hekimolğu

Öz

Bülbül mazmunu geleneksel divan şiirinde çokça kullanılan metaforlar arasında yer alır. Bülbülün yanında genellikle âşık-maşuk ilişkisi bağlamında gül mazmunu kullanılır. Bu yönüyle bülbül güle âşık olan ve ona kavuşmak için gülün başında dertli bir şekilde feryat edip öten aşığı temsil eder. İncelememizde yer alan üç şiirde bülbül mazmunu bu geleneksel kullanıma uygun biçimde ele alınmış olmasına rağmen bazı yönlerden farklılaşmalar görülür. Her üç şair, şiirlerinde bülbül üzerinden kendi acı ve ıstıraplarını ifade ederler. Bu durum Recâizâde Mahmut Ekrem’de gurbetteki vatan hasreti, Mehmet Âkif’te vatanın işgali üzerine duyulan elemin bülbüle sitemli bir ifadesi, Ahmet Haşim’de ise imparatorluğun çöküşüne denk gelen hazan mevsimini andıran devrin savrulan gülüne karşı bülbülle dertleşme halini alır. Bu incelememizde her üç şiirin ortak bir metafor olan bülbül üzerinden ortak ve farklı yönlerini ortaya koyacağız.

Anahtar Sözcükler: Mazmun, Bülbül, Karşılaştırma, Recâizâde Mahmut Ekrem, Mehmet Âkif, Ahmet Haşim.

Abstract

The nightingale metaphor is among the most frequently used metaphors in traditional Divan poetry. The rose metaphor is often used alongside the nightingale in the context of the love-beloved relationship. In this respect, the nightingale represents a lover who falls in love with the rose and cries and sings anguishedly over it in an attempt to reunite with it. Although the nightingale metaphor is employed in accordance with this traditional usage in the three poems included in our analysis, there are some differences. All three poets express their own pain and suffering through the nightingale in their poems. This takes the form of longing for their homeland while abroad in Recâizâde Mahmut Ekrem, a reproachful expression to the nightingale of grief over the occupation of the homeland in Mehmet Âkif, and a communion with the nightingale about the scattered rose of the autumn season, which coincides with the collapse of the empire, in Ahmet Haşim. In this analysis, we will reveal the common and different aspects of all three poems through the common metaphor of the nightingale.

Keywords: Concept, Nightingale, Comparison, Recâizâde Mahmut Ekrem, Mehmet Akif, Ahmet Haşim.

Giriş

Mazmun, bir objenin ya da halin kendisini söylemek yerine bağlı unsurlardan, mevcut vasıflardan birini veya daha fazlasını belirtecek ipuçları verilmek suretiyle dolaylı bir şekilde ifade edilmesi demektir (Akün, 1994, s. 422). Arapça "zımn" kökünden gelen mazmunun iki farklı anlamı vardır: Birincisi mefhum ve mana, ikincisi ise nükteli ve cinaslı sözdür. Şairin kendi muhayyilesinde canlandırdığı üstü kapalı bir mazmunu yakalayabilmek için beyitte geçen diğer kelimelerin çağrışım dünyasından faydalanmak gerekir. Bu yönüyle mazmun lugaza benzemektedir. Klasik edebiyatta mazmun kullanmak bir hüner sayılır. Kullanılan mazmunlar aynıdır ama bunu şiirde işleyecek usta kalemler her seferinde farklı bir mana ve üslup yakalamayı başarmıştır. Mazmunun orijinal ve ilk kez kullanılıyor olması, divan edebiyatında itibar edilecek bir gelişmedir. Bu tür mazmunlar ise edebiyat terminolojisinde bikr-i mazmun diye adlandırılır (Durkaya, 2013, s. 853). Kullanılan mazmunlar arasında bülbül mazmunu birçok eski halk ve divan şiirinde kullanılır. Bülbül metaforu şiirlerde tek başına kullanıldığı gibi daha çok gül mazmunu ile yer alır. Gül ve bülbül ikilisi hemen hemen her dönemde farklı yazın gelenekleri içinde yerini alan kavramlardır. Gül ve bülbül aşkı birçok yazın geleneğinin vazgeçilmezi olarak metinlerarası ilişki niteliiği taşır (Ögeyik, 2008, s. 43). Bu incelememizde üç şiir üzerinden bülbül mazmununun nasıl kullanıldığını incelemeye çalışacağız.

Bülbül; çokluğu "belâbil" olup bir diğer türü için Arapça'da andelîb ismi kullanılır. Bu kelime şakıma anlamındaki "andele"den türemiş olup çokluğu "anâdil"dir. Farsçası "hezâr" ve bunun çokluğu da "hezârân"dır. 15-16 cm boyundaki bu küçük kuşun erkeği, çiftleşme mevsiminde dişisinin ilgisini çekebilmek için geceleri ve özellikle seher vaktinde uzun ötüşüyle tarih boyunca insanların da dikkatini çekmiş ve aşk derdiyle sabahlara kadar ağlayıp inleyenlerin sembolü haline gelmiştir. Sinekkapangillerden olması hasebiyle küçük böcekler ve bitki lavraları ile beslenerek bitkilerin bunlardan salim olarak üremesini sağlayan kuşlardır. Güllerle olan ilgisi de gerçekte çiçek üzerindeki böcekleri tüketmesi sebebiyledir. Ancak bu münasebet şiir geleneğinde bülbülün güle olan aşkı şeklinde yorumlanır. Doğu şiirinde mum ve pervane gibi gül ve bülbül de sevgili ve aşığı temsil etmek üzere kullanılarak binlerce beyitle işlenmiştir. Kuşlar arasında sesi ile dinleyenleri hayran eden bülbül, sözleri ile kendisini dinleyenleri hayran bırakan şairlere benzetilmesi bakımından edebiyatta şairlerin sembolü haline gelmiştir (Şentürk, 2017, s. 320-321).

Konumuz açısından şairlerin bülbül ile olan hasbihalleri bağlamında Hasan Akay modern Türk şiirinde bazı şairlerin bülbül ile poetik hasbihallerde bulunduğunu ve bunun da bülbül ile "derttaşlık" olduğunu ifade eder. Bu şairler arasında incelememize konu olan Mehmet Âkif ve Ahmet Hâşim bulunmaktadır. Akay, Âkif'in bülbül şiirinde duyulan feryadın şair benliğinin ve belleğinin değil, toplumsal benliğin ve belleğin feryadı olduğunu söyler (Akay, 2016, s. 94). Yine Akay, Ahmet Hâşim'in şiirinde geçen bülbülün âşık olduğu gülün havada savrularak küle dönüştüğünü ve dolayısıyla artık bülbülün de bilinen bülbül olmaktan çıktığını ifade eder (s.236).

Bu çalışmada incelenen üç şairin seçilme gerekçesi, bülbül mazmununun farklı poetik düzlemlerdeki dönüşümünü temsil etmeleridir: Recâizâde Mahmut Ekrem geleneği modernleşme sürecinde yeniden yorumlayan bir isimdir; Mehmet Âkif, bu mazmunu toplumsal ve millî bir feryada dönüştürür; Ahmet Haşim ise mazmunu sembolik-estetik bir yabancılaşma içinde ele alır. Dolayısıyla bu üç şairin bülbüle bakışı, mazmunun gelenekten moderniteye geçiş hattını temsil eder.

Recâizâde Mahmut Ekrem ve Tabiatla Bülbül Arasındaki Hasbihal

Recâizâde Mahmut Ekrem, *Hasbihal* şiirinde bülbüle seslenirken klasik şiir geleneğinin temsili dilini kullanır; ancak bu seslenme, gelenekteki âşık-maşuk ilişkisini aşarak vatan hasreti ve gurbete yönelir. Şairin bülbüle sorduğu "Vatan bahara müreccah mı sence de yoksa?" dizesi, bu mazmunun toplumsal bir duyuşa açıldığını gösterir. Hasan Akay'ın şair-şiir ilişkisini bir "derttaşlık" olarak tanımladığı kavram (Akay, 2016, s. 94). Ekrem'in bu şiirinde erken bir iz taşır. Bülbül, şairin yurdundan ayrı kalmış ruhunu temsil eder. Bu bakımdan Ekrem, mazmunu tabiat merkezli bir duyuşla millî bir bilince taşıyarak modern anlamda yeniden yorumlamıştır. Eski ile yeni tartışmalarının tam merkez noktasında yer alan Recâizâde Mahmut Ekrem Kendisi yeni şiirin kurucusu ve öncüsü sayılsa da eski şiir tarzında da birçok şiiri bulunur. Recâizâde Mahmut Ekrem ile ilgili özel bir çalışma kaleme alan Selçuk Atay, sanatkârın kadına ve tabiata bakış açısının yeni bir hâli yansıttığını ve bu hâlin Osmanlı şiiri için yeniliğin başlangıcı olduğunu ifade eder (Atay, 2021, s. 95). Şairin şiirlerinin arasında

"Hasbihal" adlı şiiri bülbül metaforu etrafında inceleyeceğimiz ve devrinde de dikkat çekmiş olan şiiridir. Recaizâde'nin 1 Mayıs 1297/ 13 Mayıs 1881 tarihinde Hazine-i Evrak'ın 7. sayısında çıkan şiir şudur:

HASBİHAL
Garipser işiten dâsitânın ey bülbül!
Garîbdir o kadar hâl ü şânın ey bülbül!

Safâ-yı tab' ile bir âşık-ı tabî'atsın
Ki tâze tâze çemendir mekânın ey bülbül!

Çemende hande-i gül mü eden seni nâlân
Niçindir öyle dem-â-dem figânın ey bülbül?

Seninle hem-dem olursa becâ değil mi ki dil
Esîridir yine bir dilsitânın ey bülbül?

Ne dilsitân ki onun râhına fedâdır hep
Bahâr-ı hüsn ü bahâsı zamânın ey bülbül?

Beni bitirdi bu sevdâ o za'fla ya senin
Nasıl tahammül eder aşka cânın ey bülbül!

Bulunsa sende nazîri tahammül etmez idin
Benim dilimdeki derd-i nihânın ey bülbül!

Çemen çemen ne için devr-i âlem etmezsin
Olup bahârına peyrev cihânın ey bülbül?

Vatan bahara müreccah mı sence de yoksa
Değil mi kâbil-i nakl âşiyânın ey bülbül?

Senin bana sözünü ben sana hitâb edeyim
Olup bu histe dahi tercümânın ey bülbül

Bedel midir vatana bin cihân, velev hepsi;
Nazîri olsa riyâz-ı cinânın ey bülbül?

Vatan muhibbi içinse vatanda yeksandır
Safâ vü kahrı bahâr ü hazânın ey bülbül!
(Ekrem, 2019, s. 161).

Şair Recâizâde Mahmut Ekrem, bu şiirinde bülbüle seslenir ve bazı mısralarda ona sorular sorar. Şiiri aldığımız kaynakta bu şiirin ismi "Diger" başlığı altında verilirken bu şiirle ilgili makale kaleme alan Mehmet Törenek, bu şiirin adının "Hasbihal" olduğunu belirterek şu dipnotu düşer "Ekrem Bey, bülbüle hitaben yazdığı ilk şiirine de Hasbihal adını kor. Şiiri, Viyana'ya tedavi için gittiği devrede, orada yazar. Şiirin sonunda 18 Haziran 1291 tarihi vardır. Zemzeme I'e de bu adla girer. Dergide

"Hasbihal" adıyla çıkan bizim üzerinde duracağımız bu şiir ise, kitapta "Diğer" adıyla yer alır" (Törenek, 2000, s. 172). Törenek'in bahsettiği Zemzeme I adlı eser Hakan Sazyek'in hazırlamış olduğu eserdir. Hasbihal şiiri bu şiirin bir öncesinde bulunur ve şairin, kitapta geçen bu şiirin dipnotu olarak "Viyana köylerinden (Kalton Layt Kebin)de bulunduğum zaman söylenmişti" (Ekrem, 2019, s. 159) cümlesi yer alır. Törenek'in hazırladığı makalede verilen bilgiye göre Recâizâde Mahmut Ekrem'in bu şiirine *Hazine-i Evrak*'ta tam 13 tane nazire yazılmıştır. Şair bu şiirinde bülbülün garipsenecek bir hikâyesi olduğunu ifade eder ve gönül şenliğinin bir mizaç halinde olan bülbülün mekânının taze yeşillikler olduğu halde onu gülen gülün mü böyle inlettiğini sorar. Bülbül ile dost olan bir gönlün bir gönül alana esir olduğunu ve o gönül alan sevgilinin yoluna bülbülün âşık olup inlediği baharın bütün güzelliğinin feda olduğunu söyleyerek şair, bülbüle kendisini bu aşkın bitirdiğini ki bülbülün bu aşka nasıl dayandığını sorgular. Şair, bülbül ile kendini kıyaslayarak kendisinde bulunan gizli aşkın bülbülde bulunsa bülbülün buna dayanamayacağını ifade eder. Yine bülbüle sorularına devam eden şair niçin yeşil çimenlerde gezip bahara uyarak tadını çıkarmadığını, bülbüle yuvasını baharın olduğu yere taşımanın imkânı olup olmadığını sorar ve baharı vatana tercih etmeyi daha uygun bulan şair, bülbüle vatanın cennete benzer bin cihana değişilmeyeceğini söyleyerek vatanı seven için bahar olmuş hazan olmuş fark etmeden sevinç ve kederiyle bir bütün halinde görüleceğini ve sevileceğini vurgular. Bu şiirde şair, 7 kere bülbüle hitap eder, 6 defa da soru sorar. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu şiire birçok kişi nazire yazmıştır.[1] Ekrem Bey'in bülbül redifli bir şiir yazmasında, klasik şiirimizde bülbülün bilinen özelliği yanında, şairin sahip olduğu tabiat anlayışının da payı büyüktür. O daha *Pejmürde*'de yer alan bir mensuresinde tabiata olan düşkünlüğünü ifade ederken, kendini bülbül gibi hisseder: "Bülbül, güle değilse bahara... bahara değilse sehere... sehere de değilse mehtaba... ona da değilse elbette mehasin-i eşyadan her şeye âşıktır! Hele ben bülbül de olmadığım halde bunların hepsine birden meftunum" (Törenek, 2000, s. 173). Bu şiirde dikkat çeken nokta vatan sevgisidir (vatan muhibbi). Eski şiirimizde daha çok güle aşkıyla sembolik olarak âşık ve maşuk ilişkisi bağlamında ele alınan bülbül-gül metaforları bu şiirde farklı bir boyutla ele alınır.

Bu şiir yayınlandıktan sonra sevilip üzerine birçok nazire yazılması yanında Yenişehirli Avni Bey tarafından yapılan bu nazireler eleştirilir. Yenişehirli Avni Bey "Bülbül-nâme" adlı şiiri ile yeni şiir taraftarlarının Recâizâde M. Ekrem'e ait "ey bülbül" redifli gazele nazîre söylemeyi bir furya haline getirmeleri üzerine yazılmış bir "hezl" kaleme alır (Özgül, 2015, s. 46). Bu eleştirel şiirde Yenişehirli Avni Bey'in şu beyitleri dikkat çekicidir:

Fezâ-yı cennete döndü **Hazînetü'l-evrâk**
Varak-tırâz olalı dâstânın ey bülbül

Hulâsa-i edebiyyât-ı asr-ı hazırdır

[1] Bu nazireleri yazanlar şunlardır; Abdülhak Mihrünnisa Hanım, Abdülhak Hâmid, Münif Paşa, Mahmud Celaleddin, Raşid Efendi, Sırrı Paşa, Hamîd Beyefendi, Kâzım Paşa, Leyla Hanım, Nezih Bey, Hayret Efendi, Bahrî Beyefendi, Saîd Paşa (Törenek, 2000, s. 177-185).

Edâ-yı vasf-ı bahâr u hazânın ey bülbül

Değil muvafık-ı âdâb **Nağme-i Seher**'in
Nedir bu **Zemzeme**, zabt et dehânın ey bülbül

(Özgül, 2015, s. 509).

Bu beyitlerde dikkati çeken kelimeler, "Hazinetü'l-evrak, Nağme-i Seher ve Zemzeme"dir. Recâizâde'nin şiirinin yayınlandığı ve ona nazireler yapılan derginin ismi *Hazine-i Evrak*'tır. Recâizâde'nin şiir kitaplarının isimlerinden olanlar ise *Nağme-i Seher* ve *Zemzeme*'dir. Bu kelimeler bu eleştirel şiirde özellikle kullanılmıştır.

Recâizâde Mahmut Ekrem'in şiir kitabında yer alan "Hasbihal" isimli diğer şiirindeki gurbetteki vatan hasreti ile yazılmış şu nakarat bölümü de dikkat çekicidir. Bülbüle seslenen şair şu soruyu bu dertli öterek kalpleri dağlayan kuşa sorar:

Sen de vatan-cüdâ mısın âyâ benim gibi?
Bir derde mübtelâ mısın âyâ benim gibi?

(Ekrem, 2019, s. 159-161).

Mehmet Âkif Ersoy: Toplumsal Benliğin Feryadı Olarak Bülbül

Mehmet Âkif'in *Bülbül* şiiri, mazmunun en belirgin dönüşüm evresini temsil eder. Bursa'nın işgali üzerine yazılan bu şiir, klasik bülbül-âşık metaforunu vatan feryadına dönüştürür. Akay'a göre Âkif'in feryadı, bireysel değil, "toplumsal benliğin feryadı"dır (Akay, 2016, s. 94). Bu tespit, şairin poetikasıyla tam bir uyum içindedir: Âkif'in bülbülü, bireysel bir ıstıraptan ziyade milletin çöküşü karşısında yankılanan bir semboldür. Bülbülün matemine karşı şairin "Mâtem senin hakkın değil, mâtem benim hakkım" dizesi, mazmunun merkezine bir poetik tersyüz getirmektedir. Gelenekte bülbül feryadın sahibiyken, burada şair onun bile üzerine çıkan bir acıyı seslendirir. Bu durum, mazmunun modern Türk şiirinde toplumsal bir bilinç aracına dönüştüğünü gösterir. Âkif, bu şiirinde Bursa'nın işgaliyle hakarete uğrayan Osman, Orhan ve Yıldırım'ın kabirlerindeki ıstırapları dile getirir (Okay, 2015, s. 25).

BÜLBÜL

Bütün dünyâya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım;
Nihâyet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.
Şehirden kaçmak isterken sular zâten kararmıştı;
Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdîyi sarmıştı.
Işık yok, yolcu yok, ses yok, bütün hilkat kesilmiş lâl...
Bu istiğrâkı tek bir nefha olsun etmiyor ihlâl.
Muhîtin hâli "insâniyyet"in timsâlidir sandım;
Dönüp mâzîye tırmandım, ne hicranlar, neler andım!
Taşarken haşrolup beynimden artık bin müselsel yâd,
Zalâmın sînesinden fışkıran memdûd bir feryâd,
O müstağrak, o durgun vecdi nâgâh öyle coşturdu:
Ki vâdîden bütün, yer yer, eninler çağlayıp durdu.
Ne muhrik nağmeler, yâ Rab, ne mevcâmevc demlerdi:
Ağaçlar, taşlar ürpermişti, gûyâ Sûr-i Mahşerdi!

– Eşin var, âşiyânın var, bahârın var, ki beklerdin;
Kıyâmetler koparmak neydi, ey bülbül nedir derdin?
O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.
Bugün bir yemyeşil vâdî, yarın bir kıpkızıl gülşen,
Gezersin, hânümânın şen, için şen, kâinâtın şen.
Hazansız bir zemîn isterse, şâyed rûh-i ser-bâzın ,
Ufuklar, bu'd-i mutlaklar bütün mahkûm-i pervâzın.
Değil bir kayda; sığmazsın -kanatlandın mı- eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gâyedir ahrâra dünyâda.
Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda!
Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ Garb'a çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!
Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim hercümerc oldu,
Salâhaddîn-i Eyyûbî'lerin Fâtih'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: Nâkûs inlesin beyni'nde Osman'ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrandır ki: En şevketli bir mâzî serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâ'atleri çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne haybettir ki: Vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
Yıkılmış hânümanlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüzbinlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!

(Ersoy, 2014, s. 46-49).

Şiirin altında dipnot olarak şairin yazmış olduğu şu not bulunmaktadır: "Bu manzume yazılırken Yunan istilâsı altındaki topraklarımıza, hususiyle Bursa'ya dâir elim haberler geliyordu; tetkikine de imkân yoktu." Şiir *Sebilürreşâd*'da 7 Mayıs 1337/ 1921'de yayımlanmıştır (Ersoy, 2014, s. 49). Bülbül şiiri Bursa'nın Yunan işgali üzerine yazılmıştır. Akif'in oğlu Emin, babasının bu olay neticesinde çok üzüldüğünü ve ağlayarak şiirini yazdığını söyler. Akif, şiirde gül için feryat eden bülbüle matem senin değil, benim hakkım der. Çünkü kalbi vatan aşkıyla dolu olan bir insan için bu işgal büyük bir acıdır (Durkaya, 2013, s. 850). İstiklâl Marşı'ndan çok kısa süre sonra yayımlanmış olan "Bülbül" şiirinde şairimizin kendisinin bedbinliğe düşmekten kurtulamadığını görüyoruz. Bülbül, şairin kendi benini anlatması bakımından farklı bir özellik göstermektedir. Buna rağmen şiiri "sosyal şiirler" arasında değerlendirişimizin sebebi, şairin bu şiirdeki karamsarlığının savaşın toplumda yaptığı tahribattan kaynaklanmış olmasıdır. Ayrıca şiirde dile getirilen duyguların bir âna münhasır olduğunu da belirtmek

gerekir. “Bütün dünyaya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım; / Nihâyet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım” beytiyle başlayan şiirde şair, gecenin sessizliği içinde birdenbire acıklı bir sesle feryat eden bülbülle kendisi arasında bir karşılaştırma yapar ve ülkenin içinde bulunduğu durum dolayısıyla asıl feryat etmesi gerekenin kendisi olduğunu söyler. Bülbülün feryat etmesi için sebep yoktur, çünkü beklediği bahar er geç gelecektir. Bulunduğu yerden memnun olmadığı taktirde gökyüzüne kanatlanarak başka diyarlara gitmesi mümkündür. Oysa şair için böyle bir imkân yoktur; asırlardır karanlıklar içinde olan ülkesi bugün de düşman ayakları altında çiğnenmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Osman ve Orhan Gazilerin, Yıldırım Han’ın yattığı topraklar işgal edilmek ve ezanların yerini çan sesleri almak üzeredir. Şairin manzumenin sonuna koymuş olduğu nottan da anlaşılacağı üzere şiirde dile getirilen acının sebebi, İslam’ın “harem-gâhı” olan Bursa’nın Yunan ordusunca istila edilmek üzere oluşudur. Kısaca söylemek gerekirse, bu şiir, M. Âkif’in savaşın doğurduğu yıkım ve acıları anlattığı manzumeleri içerisinde en lirik ve etkileyici olanlarından biridir (Gökçek, 2014, s. 206-207).

Ahmet Haşim: Mazmunun Estetik Yabancılaşması

Ahmet Haşim’in *Bülbül* şiiri, mazmunun modernist bir yoruma kavşuğu noktadır. Şairin, “Bil kalbimizin bahçelerinde / Cân verdi senin söylediğin gül” dizeleri, geleneksel gül-bülbül ilişkisini tersyüz eder. Gül ölmüş, bülbülün sesi boşa düşmüştür. Akay, bu sahneyi “bülbülün artık bilinen bülbül olmaktan çıktığı” (Akay, 2016, s. 236) şeklinde yorumlar. Haşim’in poetikasında bu durum, sembolün anlam yitimine uğramasını temsil eder. Artık mazmun, şairin iç dünyasındaki estetik bir çözülmeyle sınırlandırılmıştır. Haşim’in “Mâna araştırmak için şiiri deşmek, bülbülü eti için öldürmek gibidir” sözü, mazmunun sözcük ötesi bir estetik değer taşıdığını belirtir. Bu bakımdan Haşim, klasik mazmunu hem korur hem de soyut bir estetik deneyime dönüştürür.

BÜLBÜL
Bir gamlı hazânın seherinde
Isrâra ne hâcet yine bülbül?
Bil, kalbimizin bahçelerinde
Cân verdi senin söylediğin gül!

Savrulmada gül şimdi havâda,
Gün doğmada bir başka ziyâda...

(Haşim, Bütün Şiirleri, 2016, s. 87).

Bu şiir *Dergâh* dergisinde 1921 yılında yayımlanır. Bu tarih Osmanlı Devleti için kritik bir zaman dilimidir. Başkent olan İstanbul işgal edilmiş, Anadolu’ya düşman askerleri girerek birçok yeri işgal etmiş ve Ankara’da yeni bir meclis açılarak milli mücadele başlamıştır. Şiirdeki “gamlı hazan” imparatorluğun yıkılış mevsimidir. Şair ise bülbülün ısrarla ötüşünden sembolik olarak faydalanarak sanki onu “ısrara ne hacet” diyerek ikna etmeye çalışır. Bülbülün âşık olup onun sevdası ile söylediği gül artık can vermiştir. Maşuk olan gül artık dağılmış ve havada savrulmuştur. Artık yeni bir ışık

görünmektedir ufukta. Bu ışık ise hazan mevsiminin seherinde doğan bir ışıktır. Burada şair açık şekilde ifade etmese de yazıldığı tarih itibariyle bu manalar çıkarılabilir. Havada savrulan gül bütün bir medeniyetiyle dağılan imparatorluk hazan mevsimi ise işgallerin yaşandığı dönemdir. Yeni doğan başka ziya/ışık ise yeni kurulan cumhuriyet olabilir. Haşim şiir kitabının girişine aldığı "Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar" adlı yazısında bülbülle ilgili şu meşhur ifadeleri kullanır: "Mâna araştırmak için şiiri deşmek, terennümü yaz gecelerinin yıldızlarını ra'şe içinde bırakan hakir kuşu eti için öldürmekten farklı olmasa gerek. Et zerresi, susturulan o sihr-engiz sesi telâfiye kâfi midir?" (Haşim, Bütün Şiirleri, 2016, s. 63). Burada da ifade ettiği gibi bülbülün eti onun maddi yapısıdır. Ahenkli ötüşü ise onun ruhlara ve kalplere dokunan manevi tarafıdır. Yukarıdaki şiirde de sanki şair bu maddi boyutun artık yeni bir güçle dünyayı etkisi altına aldığını ve artık manevi anlamın kaybolduğunu söyler. Bunu şairin diğer bir şiiri olan "O Belde" şiirinde de görürüz:

Sana yalnız bir ince taze kadın
Bana yalnızca eski bir budala
Diyen bugünkü beşer
Bu sefil iştiha, bu kirli nazar,
Bulamaz sende bende bir mâna
(Haşim, Bütün Şiirleri, 2016, s. 149).

Bu şiirinde de hâkim olan bu sefil iştiha ve kirli nazarlardan şikâyet etmektedir. Belki de şairin aradığı gül onun hayalindeki o beldede kalmıştır.

Sonuç

Bülbül mazmunu, Türk şiirinde geleneğin sürekliliğini ve dönüşüm kabiliyetini bir arada gösteren en önemli imgelerdendir. Recâizâde Mahmut Ekrem'de bireysel duyuşla millî bilinç arasında bir köprü kurarken, Mehmet Âkif Ersoy'da toplumsal vicdanın sesi, Ahmet Haşim'de ise modern bireyin estetik yalnızlığı haline gelir. Bu şiirlerde bülbül, her dönemin ruhuna ve şairin poetikasına göre yeniden biçimlenir. Her üç şiirin ortak yönü, bülbülün geleneksel imgesine dayanmalarıdır. Klasik şiirde bülbül, güle âşık, daima feryat eden âşıktır; bu yönüyle hem aşkın hem de ıstırabın sembolüdür. Recâizâde, Âkif ve Haşim de bu kadim sembolü korurlar, fakat her biri onu kendi döneminin duyarlılığına göre yeniden yorumlar. Böylece bülbül, üç şiirde de hem gelenekle bağ kuran hem de çağın ruhunu yansıtan bir simge hâline gelir.

Ekrem'in bülbülü, tabiat ve vatan merkezli bir duyarlılığın temsilcisidir. Şair, klasik şiirin lirik söyleyişini korur; ancak "Vatan bahara müreccah mı sence de yoksa?" dizesiyle mazmunu millî bir bilince taşır. Buradaki bülbül, sadece güle âşık bir âşık değil, vatan sevgisiyle yanıp tutuşan bir şairin aynasıdır.

Üslup olarak soru-cevap biçiminde ilerleyen bir hitap vardır. Bu hitap, bülbülle yapılan içsel bir konuşmadır — "hasbihal". Yani Ekrem'in bülbülü hâlâ "duygusal ve romantik" bir mazmun taşır; ama aşk nesnesi bireysel değil, kolektif bir değer (vatan) haline gelmiştir.

Âkif'in şiiri, mazmunun en güçlü dönüşümüdür. Onun bülbülü toplumsal bir sembol hâline gelir. Bursa'nın işgali karşısında yazılan şiirde bülbül, "haksız yere feryat eden bir varlık" olarak görülür. Şair, bülbüle seslenerek feryad hakkını ondan kendine devreder. Bu noktada bülbül, artık aşkın değil, milletin acısının sesi haline gelir. Âkif'in şiirindeki feryat, bireysel değil, toplumsal belleğin feryadıdır. Bu, mazmunun toplumsal bir bilinç aracı haline gelmesidir.

Haşim'in şiirinde bülbül, estetik bir yalnızlığın sembolüdür. Şairin "Bil kalbimizin bahçelerinde / Cân verdi senin söylediğin gül" dizesi, gül-bülbül ilişkisini tersyüz eder: gül ölmüş, bülbülün sesi artık boşluğa yönelmiştir. Haşim'in poetikasında bülbül, artık dış dünyayla değil, şairin iç dünyasıyla konuşur. Haşim'in bülbülü, bir "modernist" figürdür; anlam yitimine uğramış bir dünyanın içsel yankısıdır. Üslup bakımından ise Haşim'in dili, sembolik, yoğun ve musiki temellidir. Âkif'in sosyal lirizmine karşılık, Haşim'in şiiri soyut ve estetiktir.

Recâizâde Mahmut Ekrem, bülbül ile hasbihal eden bir söyleyiş geliştirmiş, ancak divan şiirine yakın duran bu üslubu vatan temasına yönelterek gelenekten farklı bir içerik oluşturmuştur. Onun şiirinde "hande-i gül" ifadesi, klasik mazmunu yaşatırken, aynı zamanda milletin içinde bulunduğu durumla bireysel duygular arasında köprü kurar. Mehmet Âkif'in şiirinde ise bülbüle yöneltilen sözler, doğrudan bir sitem niteliği taşır. "Kıpkızıl gülşen" imgesiyle birlikte vatanın kanlı ve karanlık manzarası resmedilir; Âkif, bülbülün ötüşünü kendi kaygı ve isyanının sesi haline getirir. Ahmet Haşim ise daha nahif ve melankolik bir tonda, hazan vakti bülbülün boşuna öttüğünü dile getirir. Onun şiirinde "savrulan gül" imgesi, yalnızca tabiatın döngüsünü değil, aynı zamanda yitip giden bir medeniyetin hüznünü

sembolize eder. Üç şairin şiirlerinde ortak olarak bülbül ile birlikte figân, nâlân, feryat ve elem gibi klasik motifler bulunur. Bununla birlikte her şair, aynı mazmunu kendi dönemi ve poetikası doğrultusunda farklı işlevlerle kullanır: Recâizâde'de bireysel duyarlılık ve vatan kavramı iç içe geçerken, Âkif'te toplumsal çöküş karşısındaki isyan, Haşim'de ise kaybolan bir dünyanın hüznü ağır basar. Dolayısıyla bülbül, üç şairde de aşk ve tabiat çerçevesinden çıkarak bireysel, toplumsal ve tarihsel acıların çok yönlü bir simgesi haline gelir.

Modern şiirde bülbül artık "gülün değil, insanın derdiyle dertlenen" bir semboldür. Bu ifade, mazmunun özündeki duygusal çekirdeğin —aşk, acı, bekleyiş ve feryadın— toplumsal ve metafizik düzlemlerde yeniden üretildiğini gösterir. Bülbülün sesi artık yalnızca bir âşığın figânı değil, bir milletin, bir çağın ve bir bireyin varoluş sancısıdır. Böylece mazmun, hem sürekliliği hem de değişimiyle Türk şiirinde estetik bir kimlik taşır. Sonuç olarak bülbül mazmunu, klasik edebiyatın sembolik mirasını modern şiire taşıyan bir köprü işlevi görür. Recâizâde'de gelenekten modernliğe geçişin, Âkif'te millet bilincinin, Haşim'de ise bireysel melankolinin sesi haline gelen bu mazmun, Türk şiirinin estetik sürekliliğini temsil eden bir "ortak hafıza"ya dönüşür.

KAYNAKÇA

Akay, H. (2016). *Doğrandıkça Artan Ekmek.* Şule Yayınları .

Akün, Ö. F. (1994). *Divan Edebiyatı.* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Atay, S. (2021). *Üstat Ekrem.* Hece Yayınları .

Durkaya, H. (2013). Metinlerler Arasılık ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Bülb ül Mazmunu ve Mehmet Akif Ersoy'un Bülbül Şiiri. *Turkish Studies*, 847-856.

Ekrem, R. M. (2019). *Şiirler, Nağme-i Seher, Yâdigâr-ı Şebâb, Zemzeme'ler, Nefrîn ve Dağnık Şiirler.* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Ersoy, M. Â. (2014). *Gölgeler.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gökçek, F. (2014). *Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Haşim, A. (1981). *Bize Göre.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları .

Haşim, A. (2016). *Bütün Şiirleri.* İstanbul: Dergâh Yayınları .

Okay, O. (2015). *Mehmed Âkif Kalabalıklarda Bir Yalnız Adam* . Dergâh Yayınları .

Ögeyik, M. (2008). *Metinlerarasılık ve Yazın Eğitimi.* Ankara: Anı Yayınları.

Özgül, M. K. (2015). *Yenişehirli Avni Bey.* İstanbul : Dergâh Yayınları .

Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiir Kılavuzu* . İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırma Merkezi.

Törenek, M. (2000). Recaizâde Mahmut Ekrem'in 'Bülbül' Redifli Şiiri ve Ona Yazılan Nazireler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 173.